**CZU: 82:111.852** **https://doi.org/10.59295/sum10(220)2025_11**

# ESTETICA – CRITERII DE ANALIZĂ LITERARĂ. PROLEGOMENE

***Vera CĂTANĂ,***
*Universitatea de Stat din Moldova*

Estetica se afirmă ca știință autonomă în secolul al XVIII-lea. Filosoful german Alexander Baumgarten propune acest termen pentru prima dată în lucrarea sa *Aesthetica*. Articolul respectiv abordează modalitățile prin care estetica generează criterii de analiză literară: categorii estetice, receptarea estetică, relația de fond și formă etc. Consultând dicționare, enciclopedii și studii de specialitate trecem în revistă mai multe definiții ale conceptului vizat în titlul articolului. Obiectul de studiu al esteticii studiază felul în care arta este receptată din perspectiva armoniei, ca punte de legătură dintre frumosul natural și cel artistic perceput prin intermediul emoției estetice. Estetica este în relație de interdependență față de artă, acest lucru îl demonstrează toate încercările filosofilor de a identifica misiunea artei pentru umanitate din Antichitate până în prezent. Lărgindu-și aria de analiză și sinteză, estetica își extinde domeniile cu care interacționează: *filosofia artei, psihologia, teoria literaturii, estetica literară* și alte științe contemporane.

***Cuvinte-cheie*****:** *estetică, receptare, operă artistică, interdisciplinaritate, literatură, experiență estetică, creație.*

## AESTHETICS - CRITERIA FOR LITERARY ANALYSIS. PROLEGOMENA

Aesthetics emerged as an autonomous science in the 18th century. The German philosopher Alexander Baumgarten first introduced this term in his work *Aesthetica*. This article explores the ways in which aesthetics generates criteria for literary analysis: aesthetic categories, aesthetic reception, the relationship between content and form, and more. By consulting dictionaries, encyclopedias, and specialized studies, the article reviews various definitions of the concept addressed in its title. The object of study in aesthetics examines how art is perceived through the lens of harmony, acting as a bridge between natural beauty and artistic beauty, experienced through aesthetic emotion. Aesthetics is interdependent with art, as demonstrated by the efforts of philosophers to identify the mission of art for humanity, from Antiquity to the present day. Expanding its scope of analysis and synthesis, aesthetics extends its interaction with other fields: anthropology, philosophy of art, psychology, literary theory, literary aesthetics, and other contemporary sciences.

***Keywords*****:** *aesthetics, reception, artistic work, interdisciplinarity, literature, aesthetic experience, creation.*

**Introducere**

Estetica, privită ca știință de esență filosofică, orientează complexul proces al creației artistice în matricea axiologică a frumosului, guvernează legile artei și le supune receptării multidimensionale. Interacțiunea esteticii cu științele literare, în special cu teoria literaturii, o determină să-și însușească abordarea următoarelor direcții:

- guvernarea legilor artei;
- identificarea formelor de receptare a operei artistice;
- raportarea axiologică a idealului de frumos la aspectele morale.

Literatura reprezintă un domeniu al artei prin faptul că instrumentează cu imaginea artistică modelată din cuvânt. Elementele de estetică se conjugă în perceperea textului artistic atât la nivel de emoție cât și la nivel de atitudine estetică.

Orice știință se configurează în timp, raportându-se la standardele societății care îi dă curs și drept de existență. Concepând explicarea complexă a unui termen ca pe o listă de definiții sau ca pe un sumar al acestora, este evident că ar trebui să existe atâtea definiții câte utilizări i se pretind termenului în cauză. Expertul în domeniu, D. Townsend, referindu-se la tipologia termenilor face următoarea clarificare: „Termenii care clasifică lucrurile, permițând în același timp extinderea sensului lor, se numesc termeni deschiși, fiindcă ei exclud unele obiecte și includ altele” [10, p. 65]. Dacă ne referim la termenul pe care se centrează studiul nostru, este destul de evident faptul că termenul de estetică se înscrie în categoria celor deschiși. În respectivul articol am investigat definirea esteticii din perspectiva filosofiei și a literaturii.

**Metode aplicate.** Activitatea de cercetare pentru articolul vizat derivă din următoarele metode de lucru:
- analiza tematică – selectarea surselor bibliografice conform tematicii;
- analiza comparativă – ilustrarea conceptului de bază în viziunea autorilor notabili.
- sinteza – identificarea elementelor esențiale prin conjugarea cărora prinde contur știința esteticii.
- hermeneutica – interpretarea contextului cultural din perspectiva modelării și a receptării textului artistic.

**Rezultatele cercetării** sunt reflectate prin intermediul următoarelor aspecte:
- argumentarea rolului esteticii în artă, inclusiv în textul artistic;
- conturarea ariilor obiectului de studiu al disciplinei vizate;
- valorificarea raportului: *Autor-operă-receptor*;
- demonstrarea tangențelor esteticii cu mai multe domenii de interacțiune.

**Experiența estetică și receptarea textului literar**

Supusă mai mult sau mai puțin controverselor, relația binomică: *Viață - artă* rămâne o preocupare permanent valabilă pentru cei interesați de vectorul dezvoltării societății umane atât în plan diacronic cât și în plan sincronic. În absența liniarității temporale este vidată și posibilitatea de a înlănțui logic șirul cauzelor care propagă efectul, în consecință, efectul acționează asupra propriei sale cauze. Gândirea, vizată sub aspect hermeneutic, demonstrează că limbajul uman cu cât este mai ambiguu și polivalent grație simbolurilor și metaforelor, cu atât devine mai potrivit ca să definească coincidența opuselor în materie de: *adevăr și ficțiune*, *subiectivitate și obiectivitate*, *existența perisabilă și cea veșnică*. Perechile de opusuri sunt puncte strategice prin care estetica facilitează operațiile logice, prin care oamenii pot reflecta asupra existenței ca valoare în sine.

Preocupat de experiența estetică a survolării metafizicului, savantul Eugeniu Sperantia este convins că limitele senzorialului obiectiv se cer a fi depășite: „Contemplație și creație, dispoziție contemplativă și putere creatoare sunt condiții strâns înrudite, se presupun reciproc și se înfățișează întotdeauna ca o înfrângere și o depășire a procesului senzorial pur fiziologic” [13, p. 86], condițiile enumerate fac posibilă degajarea spiritului și eliberarea lui de prozaicul obiectiv, transformat în rutină cotidiană. Arta ca formă inedită de materializare a inexprimabilului, transcende barierele de ordin lingvistic sau cultural construind o iminentă formă de comunicare, prin canalul emoției estetice.

Cercetătoarea Anghelina Suceveanu clarifică următorul proces: „Opera de artă transmite o cantitate de informații, idei, adevăruri însoțite de un ansamblu de stări emoționale, afective” [14, p. 84], ceea ce presupune că într-o măsură mai mult sau mai puțin palpabilă, capacitatea de vorbire interioară: fie că declanșează o definitivă vidare, fie că preaplinul emoțional împovărător cere a fi descărcat parțial într-un număr de repetări cât mai mare.

Marele gânditor al esteticii clasice germane, Hegel, constată fără dubii: „Nevoia generală și absolută din care izvorăște arta își are sursa în faptul că omul este ființă gânditoare” [8, p. 36]. Primele exersări în domeniul artelor le regăsim în Folclor, care devine arhetipul exprimării individuale în diverse ramuri ale artei. Conturându-se tot mai mult, spiritul de reflexivitate se materializează în texte autentice, iar notele individualității creatoare devin proeminente. Textele de autentică valoare pe care le înscrie folclorul în patrimoniul său, depășesc latura de exprimare strict utilitară, în care textul este rimat pentru a căpăta ritmul armonios al cuvintelor. Omul ca ființă gânditoare demonstrează faptul că prin artă își satisface necesitatea de manifestare în spațiul imaginarului și al fanteziei. Fiecare fragment din literatura folclorică reprezintă un exercițiu de transpunere a emoției de pe urma experienței contemplative, care este diferită ca durată și intensitate de la caz la caz. Astfel, ne bucurăm de variante multiple ale acelorași mituri fundamentale, drept exemplu pot servi variantele baladei *Miorița* care transmit prin alegoria: *Moarte-Nuntă* una dintre trăsăturile înscrise în codul genetic românesc, și anume împăcarea omului cu propriul destin, atitudinea împăciuitoare vorbește despre profunzimea spirituală la care ajunge omul crescut în latura morală de înaltă calitate, orientat spre transcendență.

Cea mai apropiată ca factură sensibilizatoare, așezată între trăire și speranță, privită drept artă a cuvântului, literatura oferă câmp de manifestare pentru cei care instrumentează cu mijloacele pe care le pune la

dispoziție domeniul respectiv. Cercetătorul Mihai Ralea susține: „Poezia imită prin cuvinte, servindu-se de limbajul figurat, întrebuințând ritmul și armonia" [12, p. 110], texte cu impresionantă sarcină semantică, poeziile surprind pulsul momentului pe care-l trăiște autorul în raport cu societatea și propria sa viziune despre lume. Volens-nolens, subconștientul artistului se transpune în trăirile estetice ale eului liric care îmbrățișează diferite ipostaze. Ritmul și armonia taxează fiecare intenție artistică a poeților, în special, determinându-le crezul lor poetic în funcție de: natura temperamentală, condițiile istorice și abilitatea lor de a gândi critic dincolo de limitele existențialului.

Absorbit de procesul de creație în sine și analizându-i pluridimensional efectele asupra omului de creație, cercetătorul Eugeniu Sperantia, în lucrarea: *Contemplație și creație estetică*, sesizează: „ Activitatea de creație poate revărsa în conștiința artistului creator numeroase raporturi de imagini sau de idei, care de fapt zăceau virtual și anticipativ în contemplația inițială" [13, p. 91], or tocmai necesitatea refulării anumitor blocaje emoționale catalizează și definesc imagini inedite, din legăturile accidentale produse la nivel de subconștient. Toate acestea ne permit să observăm faptul că fiecare epocă istorică generează un set de premise estetice, conștientizate la moment mai mult sau mai puțin, dar care dau naștere curentelor literare cu trăsăturile de rigoare, așa încât artiștii prinși în vâltoarea timpurilor pe care le trăiesc să fie inspirați de aproximativ aceleași idealuri, care fiind exteriorizate în masă să formeze manifestele curentelor literar-artistice în diacronie.

Arta ține pasul cu societatea, adică evoluează, sau își modifică punctele de referință în funcție de idealurile estetice promovate de artiști. Astfel, putem redescoperi relația de cauzalitate: artist- curent literar ca pe un traseu paralel cursului istoric, ca pe labirintul a cărui cheie o reprezintă realitatea propriu-zisă. Versată în estetică, cercetătoarea Anghelina Suceveanu gândește critic asupra procesului de evoluție a artei, atunci când afirmă: „Conceptul de evoluția artei semnifică schimbarea viziunii și a limbajului artistic, care devine apt să exprime valorile unui câmp social, ideatic și afectiv, o nouă fundamentare estetică, deci un nou studiu de raportare a omului la univers" [14, p. 81]. Schimbarea de valori face să apară noi orientări în conștiința maselor ce devin consumatori de cultură și în același timp promotori de atitudine estetică. Ținând cont de faptul că atitudinea estetică este una dintre atitudinile umane fundamentale, devine indubitabil faptul că aceasta este caracterizată prin deschiderea receptivă față de aspectele expresive ale realității sociale, dar și a fenomenelor naturale, ce pot fi sesizate prin intermediul senzorialității.

Sub aspect cultural, secolul al XXI-lea este rezultatul simbiozei dintre provocările și oportunitățile timpului pe care-l trăim mereu sub presiunea incognoscibilului, cauzat de ritmul accelerat al schimbărilor din societate. Nevoia continuă de adaptare și flexibilitate la cote maxime, induce starea de neliniște, pe care oamenii de artă o abordează în diferite moduri, făcând uz de mijloacele pe care imaginația lor le manevrează reușit. Incontestabil devine faptul că literatura este o formă de cunoaștere care înglobează experiența de viață și o exprimă într-o manieră inedită, îmbogățindu-i firul evenimențial cu produsele originale ale gândirii dintr-o nouă perspectivă și anume cea a atitudinii estetice.

Gândirea postmodernă, complet diferită de perioadele anterioare, nu poate fi percepută decât ca pe o realitate a secolului nostru, fiindcă o trăim actualmente ca pe o condiție istorică de care nimeni nu ne poate absolvi. , Prin urmare, este o *forma - mentis* care privilegiază abordarea hermeneutic - afectivă în detrimentul gândirii raționale pe care o dețin toate curentele anterioare. Un factor decisiv în acest sens este anume aprecierea estetică care se vrea a fi un barometru al judecăților de valoare întrucât aprecierea estetică poate fi pozitivă sau negativă, în funcție de categoriile estetice cu care operează, astfel încât să corespundă cu specificul obiectului estetic pe care îl are sub observație

Dacă progresul în artă reprezintă superioritatea axiologică a unei epoci în raport cu altă epocă, atunci trebuie să menționăm și faptul că: „Ideea artistică este puternic marcată de personalitatea omului de artă, reflectând împreună cu adevărul vieții, sentimentele și convingerile lui, poziția sa față de realitate, opțiunile sale filosofice și morale, atitudinea lui conștient angajată, responsabilă" [14, p. 86], aflați sub incidența tendinței de globalizare, este aproape imposibil de a mai vorbi despre trăsăturile specifice ale unui curent literar și manifestările lui firești într-o anumită regiune, moment care îl provoacă pe cercetătorul Ovio Olaru să sintetizeze câteva aspecte comune pentru creatorii de literatură ai *Generației Douămiste,* așa cum o numește dânsul în articolul: *Douămiismul poetic românesc. Condițiile unei schimbări de paradigmă,*

enumerând următoarele aspecte ale creației literare: antibiografismul brutal, fracturismul, limbajul obscen, procese violente de conștiință, imputarea către scriitorii subversivi, catalogându-i drept fricoși. În relația poeziei cu celelalte arte, muzica se află pe prim - plan la nivel de interacțiune bipolară. Poezia împrumută din *Rap* tonul alert și direct al adresării, prin poezie se urmărește o intervenție complexă asupra realului. Toate aceste observații justifică pe deplin părerea cercetătoarei Lidia Troianowski conform căreia: „Arta este simultan o formă de conștiință socială și un tip de activitate estetică” [16, p. 6], anume felul în care masele percep și consumă cultura reprezintă baza pe care este fundamentată relația: autor-operă-receptor, în temeiul receptării estetice.

Mereu supusă intemperiilor de ordin politic și sociocultural, literatura română din spațiul basarabean suferă cele mai dureroase consecințe la nivel de exprimare artistică, de aici apare evadarea scriitorilor și poeților în dimensiunea subversivă. Un exemplu în acest sens o servesc poeții din generația anilor șaizeci, pe care academicianul Mihai Cimpoi îi denumește convențional poeți *șaizeciști*. Ion Vatamanu rămâne unul dintre poeții acestei generații întrucât este și un confrate de suferință al istoriei nedrepte. Despre felul în care apar poeții respectivi pe arena literaturii vorbește Ovio Olaru prin următoarea remarcă: „Recuperarea poeților șaizeciști se face simțită la nivelul obsesiilor tematice, pe planul inserțiilor metafizice și a apetenței pentru lirism” [9, p. 22], în acest sens, întoarcerea la matricea spirituală românească se realizează doar prin capacitatea de a surprinde pulsul tradiției în dimensiunile lirice ca semn al recuperării unui trecut dureros, lăsat sub semnul tăcerii și amenințat cu teroarea regimului represiv. Această revenire la matricea spirituală conturează faptul că odată cu demararea epocii postmoderne se pun bazele redefinirii esenței umane în cheia reconfigurării întregului orizont al gândiri filosofice, mai exact, ca urmare a acestei reconceptualizări a ființei umane, omul se declară ființă predispusă trăirii emoțional- afective, care justifică importanța esteticii pentru decodificarea acestui fenomen complex sus-numit.

În dimensiune largă a conceptului de estetică, suntem preocupați de atitudinea estetică pe care o emite omul secolului nostru în raport cu arta, materializând-o prin sentimentul de plăcere și judecata de valoare. Preocupată și de mecanismul de receptare, cercetătoarea Anghelina Suceveanu susține: „Receptarea mesajului este posibilă atunci când se realizează un cod comun între artist și consumatorul de artă” [14, p. 92]. Aflându-ne într-un secol al accelerației, condiționate de permanenta obsesie a lipsei de timp, nu mai dăm importanță foarte multor lucruri de fond în procesul de cunoaștere a unei lucrări artistice și, cu atât mai puțin, suntem captivați de recunoașterea unor puncte tangențiale dintre textul artistic și propriul sistem de valori raportat la actualitate zilei, despre acest moment ne vorbește constatarea următoare: „Douămiiștii mimează și o oarecare ignoranță tehnică, în răspăr cu tehnicismul optzeciștilor, a căror calofilie o evită cu orice preț, demers performativ și strategie de marketing al propriei ratări deopotrivă” [9, p. 21]. Pe această cale pătrunde și se înrădăcinează în conștiința colectivă lipsa de interes pentru exprimarea calofilică, un element obligatoriu altădată, pentru estetica clasicismului și un indiciu al redescoperirii valorilor perene în timpul Renașterii. Acum chiar și ignorarea intenționată a normelor ortografice devine un însemn a noii perioade literare despre care vorbim, putem pune totul și pe seama panicii care se infiltrează la nivel de subconștient în rândurile maselor care concep timpul vieții lor ca pe unul supus imprecației, fiindcă anul 2000, nu numai că se lasă marcat de *Eclipsă*, dar mai și sugerează un sfârșit al lumii, care se manifestă prin lipsa de răbdare, o avalanșă de acte teroriste care remodelează conștiința colectivă către imagini abisale de unde oamenii de literatură își găsesc pe moment resorturile de activitate artistică, de aici vine schimbarea de paradigmă, care plasează receptarea esteticului într-un alt conglomerat de principii care parcă sunt antagoniste față de ceea ce presupunea tradiția secolelor anterioare.

**Dimensiunea axiologică a esteticii și relația interdisciplinară**

Pentru a soluționa acest conflict de valori aducem în prim-plan, știința esteticii, ce ilustrează esența despre care vorbește esteticianul Benetto Croce în : *Breviar de estetică. Estetica în Nuce*, unde consemnează faptul: „Estetica coincide întru totul cu soluționarea dificultăților și cu critica erorilor care oferă un stimulent și un material progresului neîncetat al gândirii„ [5, p. 201]. Dimensiunea axiologică pe care se sprijină verticalitatea fondului moral al omenirii, recurge de fiecare data la estetică, percepând-o ca pe un remediu de revigorare a forțelor creatoare. Progresul menține existența valorilor materiale la fel cum estetica analizează și purifică potențialul valorilor morale.

Perioada de timp de după anul 2000, este numită convențional *Postdouămiism* de același cercetător interesat de fenomenul literar românesc în diacronie, ne referim la Ovio Olaru, care afirmă: „Doi sunt catalizatorii emergenți ai postdouămiismului: primul motiv ar fi acela că stilistica douămiistă își epuizează capitolul de șoc, al doilea îl constituie dispariția condițiilor extraliterare care generau frustrarea din substrat a fenomenului 2000" [10, p.68]. Despre felul în care Postdouămiismul apare în scena marilor evenimente culturale putem vorbi doar analizând trăsăturile estetice specifice literaturii de după anul de început al mileniului trei. Elementul de șoc nu mai prezintă interes pentru receptorul textului literar, intertextualitatea cade sun incidența experiențelor și raționamentelor bătătorite, astfel se creează premise pentru elementele de noutate ale Postdouămiismului și aici ne referim la câteva particularități de stil: cultivarea poeticului neocalofilic, jonglarea conștientă cu tehnica ludicului, elementele prozodice clasice se redimensionează, adică câștigă teren în materie de expresie plastică, ritmul, rima și măsura versului reprezintă din nou condiția sine- qua - non pentru exprimarea trăirilor interioare de anvergură spirituală. De data aceasta, poezia devine un nucleu al referențialității, adică trăirile eului liric devin nu doar emoții discrete, ci dimpotrivă - deschideri spre lumea exterioară, așa cum pomenește esteticianul Tudor Vianu în studiul : *Dubla intenție a limbajului* unde autorul nu face altceva decât „se comunică", deci, se deschide către receptor, lăsând textul să facă corp comun cu cititorul, care este invitat să participe tacit la actul hermeneutic de interpretare critică.

Predilecția pentru factorul cultural pune în valoare intenția estetică a artistului postdouămiist de a demonstra capacitatea sa de sintetizare a mai multor elemente care dau viață felului său de a fi. Ne referim la faptul că eul liric este copleșit de idealul pătrunderii în mai multe medii concomitent pentru a găsi tangențe cu propria fire creatoare, iată cum se poate explica, într-o anumită instanță, faptul că minimalismul cotidian nu mai prezintă un cerc restrâns din care firea artistică să nu poată ieși sau să se simtă constrânsă .

Poetica neocalofilică la care apelează scriitorii devine un mijloc absolut necesar prin care se încearcă a restabili legăturile spirituale cu idealurile poeților șaizeciști. Acest lucru își găsește temeiul în faptul că ambele generații luptă să reziste în condițiile unui șoc cultural la care sunt martori. Dacă pentru șaizeciști condițiile istorice impun: povara războiului, a rănilor provocate de moartea celor dragi, a amintirilor dureroase legate de foame și alte momente dramatice prin care copilăria acestor oameni capătă umbre ale groazei, atunci pentru postdouămiiști vine șocul sfârșitului de secol, care aduce cu sine un val de semne cu caracter de premoniție despre sfârșitul dezastruos a tot ce înseamnă civilizație. Teama provocată de acest fenomen, artiștii o refulează prin fragmentarism, anticalofilism și intertextualitate. Abordarea estetică devine din ce în ce mai necesară pentru a contura dimensiunile idealurilor pe care se sprijină orientarea axiologică a artei în general, iar a literaturii în special, ca domeniu vizat în prezenta lucrare.

Esteticianul Townsend susține: „Artistul are autoritate în postura sa de factor declanșator al experienței estetice" [15, p. 202]. Sub aspect estetic, sunt relevante momentele care determină apariția unor lumi artistice diferite, în care să pătrundă și să se poată integra cu succes orice tip de receptor cu toate valențele sale etico-morale.

Deși impulsurile primare de factură estetică pornesc de la Aristotel, care oferă un set de principii constitutive ale artei în general, atunci când facem referire la *Retorica* sau la *Poetica* , totuși constituirea științei autonome are loc mult mai târziu. O confirmare în acest sens servește și etimologia termenului, care vine de la grecescul: *aistheticos*, păstrând semnificația de „ceea ce poate fi perceput prin simțuri". Ulterior, același termen este preluat de francezi – *esthétique*, de unde pornește răspndirea sa la scară largă. Referindu-ne la sensul actual, observăm că i s-au lărgit sferele semantice de utilizare, astfel încât estetica reprezintă un punct de intersectare a mai multor accepții:

- studiu al senzației, al sentimentului;
- teorie a artei și a condițiilor frumosului;
- teorie care tratează sentimentul frumosului și judecata de gust;
- studiu al diferitelor forme de artă.

Sintetizând accepțiile sus-numite, cercetătoarea Anghelina Suceveanu remarcă cu fermitate: „Estetica desemnează Teoria sensibilității la frumos și mai ales la frumosul artistic și prin extensie, reflecția asupra artei" [14, p. 66]. De menționat faptul că știința esteticii este una relativ nouă, abia anul 1750 se consideră convențional inaugurarea sa, dacă ni se permite să ne exprimăm așa, dat fiind faptul că filosoful german

Baumgarten introduce termenul în propria sa lucrare pe care o intitulează: „Aesthetica”, punând astfel bazele pentru un nou domeniu distinct de preocupări teoretice, care se remarcă prin grija pentru formarea gustului și a operei de artă ca entitate produsă de gândirea critică, în urma explorării sensibilității artistice. Baumgarten percepe estetica drept o logică a sensibilului, analogă rațiunii, dar care se prezintă mai mult ca arta de a gândi frumos, iar nu ca știință filosofică a frumosului.

Un alt moment meritoriu al savantului constă în faptul că deosebește estetica de logică, în condițiile în care contemplarea formelor perfecte devine un imperativ al plăcerii estetice dictate de subconștient. Baumgarten constată cu precizie că estetica devine știință a frumosului, în timp ce logica devine știința adevărului. Frumosul la fel ca și adevărul sunt două noțiuni general-valabile pentru aprecierea faptului artistic. Nu putem să trecem cu vederea un alt punct de intersecție a celor două concepte: anume faptul că ambele sunt mărimi relative, care capătă contur în funcție de vectorul estetic spre care este orientat receptorul.

Reprezentantul gândirii clasice germane, Immanuel Kant, preia termenul în lucrarea: *Critica Rațiunii pure* apoi într-o altă scriere care-i aparține: *Critica puterii de judecare,* unde termenul vizat este aplicat pentru a forma judecăți de apreciere a frumosului. Pe această lungime de undă, constatăm că Immanuel Kant dezvoltă noțiunea preluată de la Baumgarten, pe de o parte, prezentând-o ca pe o teorie a condițiilor *apriori*.

Potrivit esteticianului Townsend: „estetica ține de receptare, judecățile estetice diferă de alte tipuri de judecăți prin faptul că depind de receptor” [15, p. 35], trăind un secol de continuă transformare, observăm că fiecare lucrare devine un material care trece prin exercițiul transformărilor intuitive ale receptorului, astfel textele vatamaniene sunt deschise spre o astfel de abordare multilaterală.

În vederea clarificării sistemului de concepte și noțiuni cu care instrumentăm, pornim de la definirea conceptului de estetică care întrunește o suită de trăsături specifice care o determină ca știință filosofică ce conține puncte tangențiale cu literatura.

*Dicționarul de Estetică* generală reprezintă estetica: „disciplină filosofică care studiază esența, legitățile, categoriile și structura acelei atitudini umane față de realitate, caracterizată prin reflectarea, contemplarea, valorizarea și făurirea unor trăsături specifice ale obiectelor și proceselor din natură, societate și conștiință sau ale creațiilor omenești, artistice” [1, p. 110]. Atitudinea umană este cheia care deschide domeniul filosofic al esteticii către simbioza cu literatura, or, tocmai creațiile artistice alcătuite din cuvinte exprimă cel mai tranșant atitudinea autorului sub forma mesajului literar incifrat în figuri de stil care conturează starea de spirit a eului liric. Decodificarea acesteea devine o escaladare în subconștientul receptorului, pentru a deduce prin metoda hermeneutică premisele cultural-istorice care declanșează fluxul emoțional al inspirației în momentul producerii unui text literar. Aceeași sursă concretizează faptul că estetica studiază frumosul natural, al obiectelor utilitare, dar în mod deliberat, se acordă prioritate artei, referindu-ne la problemele comune tuturor tipurilor de artă, printre acestea regăsim: originea și esența artei, funcțiile și rolul artei în sfera socială, legitățile generale care determină dezvoltarea artei, relațiile ce se stabilesc între artă ca dimensiune subiectivă și și realitate ca dimensiune obiectivă.

*Dicționarul Enciclopedic* abordează estetica drept: „știință care studiază legile și categoriile artei, considerate ca forma cea mai înaltă de creare și de receptare a frumosului” [6, p. 302], prin urmare, este evident faptul că obiectul de studiu al esteticii rezidă în analizarea fenomenelor naturale pe care teoriile consacrate le consideră frumoase, mai exact expresive. De asemenea, tot pe seama esteticii sunt puse și mai multe categorii de obiecte cum ar fi: *obiectele fizice* – cele care vizează obiecte concrete, *obiectele abstracte* sau *ideale* – cele care presupun tipul de cunoaștere matematică și *obiectele perceptibile* – cele care sunt analizate independent de cauzele și efectele lor.

Semnând *Dicționarul de teorie literară*, cercetătoarea Aliona Grati desemnează estetica: „Disciplină filosofică care gândește opera de artă și faptul artistic, sistematizează cunoștințele despre artă, despre frumos, despre celelalte componente ale vieții estetice necesare formării omului de cultură” [7, p. 168], inițierea receptorului avizat este un obiectiv care justifică eforturile esteticii de a realiza o taxonomie în rândurile categoriilor estetice. Fiecare component al artei se subordonează esteticului și în același timp, generează noi forme de conexiune a faptului artistic cu receptorul său. Tocmai faptul că creativitatea sau originalitatea încep să fie vizibil apreciate la un artist, semnalează faptul că acesta s-a dedicat lucrării sale până la a se

considera însăși creatorul o parte din opera sa, aici intervine necesitatea factorului intelectual care servește drept spațiu de manifestare a emoției estetice pentru omul de cultură.

*Dicționarul Estetico – Literar*, propune următoarea definiție a termenului de estetică: „știință despre izvoarele artelor, care studiază legile, categoriile artei, problemele referitoare la esența artei, la raportul dintre artă și realitate" [11, p. 171]. O controversă specifică domeniului analizat o reprezintă corelația conținut- formă care servește drept perpetuum mobile atât în plan sincronic cât și în plan diacronic, întrucât de-a lungul timpului se formează școli estetice care dau prioritate unui sau altui termen din relație, mai târziu controversa își însușește un caracter deschis. De altfel, preocupările pentru modalitatea de reflectare artistică a realității prin intermediul limbajului sunt puse pe seama esteticii și sunt menționate în diverse surse de specialitate. Emoția estetică face puntea de legătură dintre limbaj și conștiință, sugerând faptul că orice trăire presupune acumularea unei experiențe, însă doar cele care vizează arta sunt de factură estetică.

O sursă notabilă este *Enciclopedia de Filosofie și Științe Umane* care menționează că estetica: „indică fie gândirea filosofică asupra experienței simțurilor fie gândirea filosofică asupra operelor de artă și asupra faptului artistic" [11, p. 296], gândirea filosofică o putem aborda ca pe o strategie de reflecție asupra premiselor care conduc spre judecăți de apreciere critică a fenomenelor din jur, fie că facem referire la experiențele trăite în timpul si spațiul obiectiv al existenței, fie că raportăm produsul artistic la lumea ficțională și înscriem rezultatele acestui proces sub formă de raționamente pe care le numim estetice fiindcă țin de gust, atitudine, percepție estetică.

Cercetătorul Romulus Chiriță oferă o definiție complexă acestei științe, și anume: „Estetica este disciplina filosofică ce studiază esenţa, legităţile, categoriile şi structura acelei atitudini umane faţă de realitate caracterizată prin reflectarea, contemplarea, valorizarea sau făurirea unor trăsături specifice ale obiectelor şi proceselor din natură, societate şi conştiinţă sau ale creaţiilor omeneşti, cu precădere ale celor artistice. Aceste trăsături își dobândesc caracterul specific prin structurarea armonioasă, colorată sau expresivă, legată de semnificaţiile umane pe care obiectele sau procesele respective le includ sau le sugerează" [3, p. 22]. Astfel, este temeinic argumentată extinderea esteticii în variate domenii ale artelor și ale științelor.

Estetica este disciplina care are ca obiect de studiu frumosul natural și cel artistic pe care-l supune cercetării prin optica metodelor specifice științelor de factură filosofică. Este firesc să concretizăm faptul că studierea frumosului în manifestările sale naturale şi artistice, metodele aplicate împrumută specificul cercetării filosofice. Scopul esteticii, ca şi al celorlalte discipline din această arie, este să-l ghideze pe om să se analizeze mai bine pe sine însuşi raportat la imperativele lumii ce-l înconjoară și cu care omul volens-nolens formează o comunitate, trăind într-un anumit timp şi într-un anumit spaţiu comun.

În aceeași ordine de idei, obiectul de studiu al esteticii cercetează, pe de o parte, fenomenele estetice ale realității, iar pe de altă parte analizează detaliat realitatea estetică care poate fi atinsă de om prin mecanisme subiective, care nu sunt altceva decât niște structuri pe care se întemeiază atitudinea estetică față de lume, printre acestea se numără:

- gustul estetic;
- percepția estetică;
- emoția estetică;
- idealul estetic;
- valori și necesități estetice.

Sub aspect axiologic estetica generală se raportează la tripticul: *adevăr – bine - frumos*. Acest moment se certifică prin intermediul substraturilor esteticii care configurează esența domeniului respectiv. Primul substrat, *Conștiința estetică* relevă legătura dintre fumos și moral, adică frumosul capătă dimensiune morală și doar atunci se revendică ca dimensiune specifică sau constructivă, așa cum derivă din spusele estetului Chilea Sebastian, în: *Etica și estetica* lucrare care-i aparține și unde se pronunță asupra relației axiologice dintre bine și frumos: „Binele și frumosul se identifică într-o unică viziune intuitivă, în contemplarea lui Dumnezeu: Binele suprem și Frumosul suprem către care tinde orice dorință și orice iubire" [2, p. 17]. Realitatea estetică se face tot mai prezentă în sferele activității umane tocmai datorită dimensiunilor pe care le ia conștiința estetică, ca substrat al științei pe care o abordăm. Binele devine suportul care dă intensitate frumosului și deschide o nouă optică de percepere a realității estetice, anume moralul, care așa sau altfel, este întruchiparea Divinității.

Cel de-al doilea substrat al esteticii, *Expresivitatea estetică* reprezintă un set de manifestări psihice apărute în urma experiențelor emoționale. Creația artistică, elaborată de un autor, are la bază o metodă artistică ce dezvăluie gândirea imaginară, în procesul căreia, se creează o lume imaginară care reflectă realitatea într-o manieră unică, tonul căreia aparține autorului. Creația, ca produs al artei, este o expresie care surprinde individualitatea artistului.

*Practica estetică* reprezintă cel de-al treilea substrat al esteticii, reliefând anume modul în care prinde contur subiectul atitudinii estetice, altfel spus, reprezintă autoeeducația în cheie estetică, recurgându-se la un șir de atribute menționate mai sus: gust, percepție, emoție, ideal artistic.

Cercetătoarea Anghelina Suceveanu insistă asupra faptului că practica estetică cere un exercițiu de autocontrol cu maxim efort intelectual și o bună stăpânire emoțională, atunci când afirmă: „Autoritatea normelor este conștiința individuală, voința autonomă care se supune propriei delimitări și îl determină pe individ să acționeze într-un anume fel” [14, p. 32]. Deloc surprinzător este faptul că în estetica modernă, actualmente, experiența estetică este concepută ca un teritoriu autonom care o face diferită față de alte tipuri de experiență, dar în același timp educă și formează caracterul elevat al celui care este consumatorul de artă.

Obiectul de studiu al esteticii elucidează fundamentele ce valorificărealitatea ca atare, privită prin optica unui arbitru sever, care nu este altceva decât Moralul, el dă curs Binelui de la care își trage seva Frumosul artistic, ca mai apoi, acesta din urmă să fie interpretat la scară largă, drept un tip suprem de Adevăr, pe care critica l-a denumit *adevăr artistic* pentru a opera convențional cu o noțiune care trece prin filtrul moralului. Misiunea pe care o îndeplinește obiectul de studiu al esteticii este aceea de a crea un echilibru de forțe între obiectiv și subiectiv, și în același timp de a plasa argumentat semnul echivalenței între cele două entități antagoniste.

Autoarea ghidului metodic *Etica și estetica* susține: „Estetica își concepe obiectul de investigație ca având o arie de cuprindere vastă și variată, în care sunt incluse atât valorile artistice, diferite de originala lume a creației cât și manifestările de proveniență estetică existente în procesul și rezultatele muncii omenești, al perceperii frumosului din natură și din viața socială” [14, p. 67], prin urmare, devine iminentă necesitatea de a enumera câteva păreri savante despre estetica în sine, ca știință și despre menirea care-i determină specificul ei. Obiectul esteticii rezultă în precizarea notelor specifice fenomenelor estetice din totalitatea sferelor de activitate umană.

Pornind de la faptul că estetica este o știință creată pe fundament filosofic, încercăm să elucidăm relațiile sale cu alte științe din sfera celor umanistice. *Filosofia artei* se concentrează pe natura artei, a frumosului și a experiențelor estetice. Obiectivele acestei discipline rezidă în dezvăluirea următoarele chestiuni: Ce este arta? Ce definește frumusețea? Cum evaluăm operele de artă? La fel de intrigantă, este și poziția pe care o ocupă *Istoria artei***,** întrucât explorează evoluția expresiilor artistice în timp și spațiu, incluzând influențele culturale, politice și tehnologice asupra stilurilor și genurilor. *Teoria critică,* o altă disciplină înrudită esteticii, examinează arta și estetica în contextul social, politic și ideologic, punând întrebări despre putere, identitate și reprezentare. Școli precum: *Marxismul, Feminismul* sau *Postmodernismul* contribuie semnificativ. *Psihologia artei și percepției estetice* investighează modul în care oamenii percep, înțeleg și reacționează la artă și frumusețe, inclusiv prin studii despre emoții, preferințe și cognitivitate. *Etnoestetica*, pe de altă parte, examinează percepțiile estetice specifice anumitor culturi sau comunități etnice. Aceasta analizează cum frumusețea și arta sunt definite și exprimate în funcție de tradițiile, obiceiurile și simbolurile proprii unui grup cultural. Legătura constă în faptul că *Etnoestetica* extinde cadrul general al esteticii, incluzând diversitatea culturală și relevanța contextului etnic în definirea valorilor estetice. *Estetica literară* analizează elementele stilistice, narative și simbolice care contribuie la valoarea artistică a textelor literare*Semiotica* presupune studiul semnelor și simbolurilor explorează cum sunt construite și înțelese semnificațiile estetice în artă și cultură. *Sociologia artei* examinează relația dintre artă, societate și instituții culturale, explorând modul în care arta reflectă și influențează contextul social. *Arta digitală* mizează pe faptul că estetica este influențată de noile medii, de la arta generată de inteligență artificială până la experiențe interactive și multimedia.

**Concluzii**

Prezentul articol evidențiază statutul esteticii ca disciplină filosofică fundamentală, indispensabilă pentru analiza creației artistice și pentru înțelegerea mecanismelor de receptare a operei de artă. Prin caracterul său conceptual deschis și prin extensibilitatea semantică a noțiunilor cu care operează, estetica depășește cadrul unei simple teorii a frumosului, afirmându-se ca știință a sensibilității, a valorii și a atitudinii umane față de realitate.

Analiza experienței estetice a demonstrat că aceasta se constituie la intersecția dintre contemplație, creație și receptare, fiind mediată de emoția estetică, care facilitează comunicarea dintre autor, operă și receptor. Literatura, în calitate de artă a cuvântului, ocupă un loc privilegiat în cadrul acestui proces, întrucât reușește să concentreze trăirea individuală, experiența colectivă și reflecția axiologică într-o structură simbolică coerentă. Textul literar se configurează astfel ca spațiu de convergență între real și imaginar, între subiectivitate și obiectivitate, între dimensiunea morală și cea estetică.

Evoluția formelor artistice și a curentelor literare este inseparabilă de transformările istorice, sociale și culturale ale epocilor care le generează. Modificările limbajului artistic reflectă mutații ale conștiinței estetice și ale sistemelor de valori, iar estetica oferă instrumentele teoretice necesare pentru interpretarea acestor schimbări, precum și pentru înțelegerea raportului dintre tradiție și inovație în procesul de creație și receptare.

Dimensiunea axiologică a esteticii se conturează ca element definitoriu al demersului teoretic, prin raportarea constantă la tripticul adevăr–bine–frumos. Frumosul artistic este conceput ca valoare inseparabilă de componenta morală, iar judecata estetică presupune o evaluare reflexivă, dependentă de conștiința receptorului și de contextul cultural în care se produce actul de receptare. În acest sens, estetica îndeplinește atât o funcție critică, cât și una formativă, contribuind la modelarea gustului estetic și la educarea sensibilității.

Totodată, cercetarea confirmă caracterul interdisciplinar al esteticii, evidențiind relațiile sale cu filosofia artei, teoria literară, istoria artei, psihologia percepției, semiotica, sociologia artei și noile forme de expresie artistică. Această deschidere consolidează statutul esteticii ca nod epistemic capabil. Estetica se afirmă ca formă de cunoaștere reflexivă și axiologică esențială pentru interpretarea fenomenului artistic, oferind criterii de analiză și evaluare adecvate unui context cultural marcat de pluralitate, dinamism și reconfigurare continuă a valorilor.

**Referințe bibliografice:**

1. ACHIȚEI, G., BREAZU, M., IANOȘI, I. *Dicționar de estetică generală*. București: Editura politică, 1972. 398 p.
2. CHILEA, S. *Etica și estetica*. Craiova: Editura Arhiepiscopiei,1948. 136 p.
3. CHIRIȚĂ, R. *Estetica.* Brașov: Editura Universității *Transilvania*, 2010. 178 p.
4. COSMA, L. *Enciclopedie de filosofie și științe umane.* București: ALL Educațional, 2007. 1208 p. ISBN 978-973-684-561-1.
5. CROCE, B. *Breviar de estetică. Estetica în Nuce.* București: Editura științifică, 1971. 228p.
6. DRAGU, A. *Dicționar enciclopedic*. Chișinau: Cartier, 2008. 1696 p. ISBN 978-9975-79-478-7.
7. GRATI, A. *Dicționar de teorie literară:1001 de concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar.* Chișinău: ARC, 2018. 544 p. ISBN 978-9975-0-0160-1.
8. HEGEL, G, W. *Prelegeri de estetică*. București: Editura Academiei RSR 1966. 630 p.
9. OLARU, O. *Douămiismul poetic românesc. Condițiile unei schimbări de paradigmă.* În: *Revista Transilvania*. Seria Studii literare. 2017. nr.6, p.19-24. ISSN 0255- 0539.
10. OLARU, O. *Postdouămiismul. O promoție.* În: *Revista Transilvania*. Seria Studii literare. 2017. nr.7, p.46-56. ISSN 0255- 0539.
11. PACHIA- TATOMIRESCU, I. *Dicționar estetico-literar, lingvistic, religios de teoria comunicației.* Timișoara: Aethicus 2003. 554 p. ISBN 973-97530-8-6.
12. RALEA, M. *Prelegeri de estetică*. București: Editura științifică, 1972. 537 p.
13. SPERANTIA, E. *Contemplație și creație estetică.* Cluj-Napoca: Editura Fundația Culturală Română, 1997. 135 p. ISBN 973-577-088-1.

14. SUCEVEANU, A. *Etica și estetica: ghid metodologic.* Chișinău: CEP USM, 2022. 123 p. ISBN 978-9975-159-48-7.
15. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică.* București: ALL Educațional 2000. 304 p. ISBN 973-684-328-9.
16. TROIANOWSKI, L. *Estetica.* Chișinău: Biotehdesign, 2017. 149 p. ISBN 978-9975-108-08-9.

**Date despre autor:**
***Vera CĂTANĂ***, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova.
**ORCID:** 0009-0006-1107-9772
**E-mail:** vera.catana93@gmail.com

*Prezentat: 26.09.2025*